

ENDERUN DERGİSİ
JOURNAL OF ENDERUN

e-ISSN: 2618-592X

YIL/YEAR: 2025 CİLT/VOL: 9 SAYI/ISSUE: 1

Çevrimiçi olarak / Available online at www.dergipark.org.tr/tr/pub/enderun

KİMLİK YAKLAŞIMLARI VE MİLLÎ KİMLİKLER*

IDENTITY APPROACHES AND NATIONAL IDENTITIES

Makalenin
Gönderim Tarihi:
03/03/2025

Makalenin
Kabul Tarihi:
11/03/2025

Öğr. Gör. Dr. Rahmi ŞEYHOĞLU
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, ZMYO,
E-mail: raseyhoglu@hotmail.com,
Orcid Numarası: 0000-0002-1047-001X

Prof. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ
Erciyes Üniversitesi, İİBF,
E-mail: hakkibuyukbas@erciyes.edu.tr
Orcid Numarası: 0000-0003-4648-3557

Doi: 10.59274/enderun.1650301

ÖZET

İnsanın “ben kimim?” ve “biz kimiz?” sorularıyla dünyada ontolojik ve sosyolojik olarak kendini tanımlama çabaları çok eskidir. İnsan var olduğu günden beri çeşitli kimlikler altında dünyada kendisine yer edinmiştir. İnsanın, kimlikler yoluyla önce kendisini sonrada başkalarını tanımlaması insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. 1950’lerde psikoloji araştırmaları ile başlayan kimlik çalışmaları zaman içerisinde pek çok bilim dalının da konuya katılması ile modern, sosyal inşacı ve post modern yaklaşımların doğmasına da sebep olmuştur. Özellikle modern toplumların ve ulus devletlerin kimlik inşa süreçlerindeki etkisi ile bireysel ve etnik kimlikler üzerinden yürütülen politikaların artmasının sonucunda kimlik tartışmaları her geçen gün daha da yoğunlaşmaktadır. Özellikle kamusal alanda ortaya çıkan “kimlikler pazarına” teorik zemin oluşturmak amacıyla bu makalede ilk kimlik çalışmaları ve bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan üç yaklaşımın açıklaması yapıldı.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, modern yaklaşım, sosyal inşacı yaklaşım, post modern yaklaşım, millî kimlik

* Bu makale 25.12.2024 yılında Prof.Dr. Hakkı Büyükbaş danışmanlığında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD dalında kabul edilmiş olan “Cumhuriyet dönemi millî kimlik inşası: millîlik sorunu ve batı etkisi (1923-1950)” adlı Doktora tezinden türetilmiştir.

ABSTRACT

When a person asks "who am I?" and "who are we?" Efforts to define oneself ontologically and sociologically in the world with questions are very old. Human beings have gained a place in the world under various identities since the day they existed. The fact that people first define themselves and then others through identities is a phenomenon as old as human history. Identity studies, which started with psychology research in the 1950s, have led to the emergence of modern, social constructionist and post-modern approaches with the participation of many branches of science in time. Identity discussions are becoming more intense day by day, especially as a result of the influence of modern societies and nation states on the identity construction processes and the increase in policies carried out on individual and ethnic identities. In order to create a theoretical basis for the "market of identities" that emerges especially in the public sphere, this article will explain the first identity studies and the three approaches that emerged as a result of these studies.

Keywords: Identity, modern approach, social constructionist approach, post modern approach, national identity

1. GİRİŞ

Kimlik kavramı her insanın doğduğu andan itibaren dünyadaki yerini ve nasıl bir hayat yaşayacağını ve hatta kişiliğini belirleyen çok katmanlı ve vazgeçilmez bir aidiyet ve tanımlama olgusudur. 1950’lerde ABD’de modernite ile çözülen cemaat yapılarının ardından yalnızlaşan insanlara ve göçlerle durmadan daha karmaşıklaşan Amerikan toplumuna onları bir arada tutucu bir ortak kavram arayışları çerçevesinde önce psikoloji alanında başlatılan kimlik çalışmaları zaman içerisinde neredeyse bütün sosyal bilimlerinin ortak kavramı haline getirmiştir.

Sanayi devrimi sonrasında başlayan büyük sosyal ve ekonomik dönüşüm şehirleşme ve sanayileşme ile sonuçlanmıştır. Her şeyin cevabını dinde arayan geleneksel yapılar modernite ile çözümlenince sorulara ve sorunlara cevap veren “her şeyin bir bilimi olmalı” anlayışı ile ortaya çıkan sosyoloji ve psikoloji insanı temel alan bir anlayışa sahip olmuştur. 19.yüzyılda ortaya çıkan yeni toplum yapıları ve insan ilişkileri bunlara bağlı olarak yeni açıklamalara ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. İnsan modernite ile artık sadece içine doğduğu topluluğun (cemaatin) değil, devletin ve toplumun dayattığı ya da öğrettiği kural ve kalıplara dayalı olarak “ben kimim?” ya da “biz kimiz?” soruları çerçevesinde kimlikler inşa etmeye başlamıştır. 19.yüzyılda ulus devletler eliyle tarihte ilk defa kolektif bir kimlik olarak ortaya çıkan “millî kimlikler” dünyanın modern zamanlarının toplum yapısını “millet” olarak tanımlarken milleti oluşturan vatandaşlara da homojen ve ortak bir kimlik verme strateji ve politikaları takip etmiştir.

Kimlik ve millî kimliklere bakışı belirleyen üç temel yaklaşımı esas alan bu çalışmamızda bu yaklaşımlarla beraber millî kimlikler ve modern millet anlayışı konusunda geline noktaı göstermeye çalıştık.

2. KİMLİK KAVRAMI

İnsanın içinde bulunduğu evrende üç çeşit varlık vardır: Dış dünyada var olan, düşüncede var olan ve dilde var olan. Varlık kavramı; varlık, var olan, oluş ve olan terimleriyle anlatılmaktadır (Kılıç,2004:52). İnsan, varlık aleminde “bilmeyi isteyerek” bilgiyi kullanabilen ve varlıkları sınıflandıran, kavramlar oluşturabilen “akıl” sahibi tek varlıktır. Bu özelliği ile varlıkları sınıflandırırken “özellikler” “benzerlikler” ve “farklılıklar” üzerinden kavramlaştırmaya gitmektedir. Bu kavramlaştırma aynı zamanda nesne ve varlıklara isimler verip sınıflandırarak kimlik kazandırması anlamına gelmektedir. Bu yönü insanı, anlam ve kavram arayışları ile dili ve bilgiyi geliştirerek kimlik inşa edici tek varlık kılmaktadır. Dolayısıyla insan diğer insanlarla anlamlı ve kurallı ilişkiler kurabilmekte ve aidiyetler geliştirmektedir.

Maslow’un ünlü ihtiyaçlar hiyerarşisinin üçüncü basamağında aidiyet ihtiyacı vardır (Maslow,1943:370-396).Aidiyete bağlı olan kolektif kimliğin kültür, dil, inanç gibi unsurları insanı diğer canlılardan ayıran unsurlardır. İnsan toplumla karşılıklı bir ilişki içindedir. Özellikle psikolojiye ait çalışmalarda insanın dil, kültür ve insanî davranış kalıplarını içine doğdukları toplumlar aracılığıyla kazandıkları ve bu öğrenilmiş bilgilerin insana değişik kimlikler kazandırdığı gösterilmiştir. Berger bunu, “*kimlikler psikolojik gerçeklikle uyumlu bağlantıları ile her zaman belirli bir sosyallikte inşa edilmiş bir dünyada kimlik olurlar.*” şeklinde ifade etmektedir (Wendt,2013:10). İnsanın tıpkı bir soğan gibi çok katmanlı kimlikleri vardır. Bu kimlikler hayat boyu süren “inşa” süreci içerisinde; değişen, maruz kalınan ya da razı olunan şekillerde oluşmaktadır. İnsan, doğduğunda kendisine konulan isimle ömür boyu taşıyacağı kültür ve anlam dünyası ile cinsiyetini gösteren ilk “bireysel” ve “kolektif” kimliklere sahip olur. İnsanlar farklı topluluklarla karşılaştıkça, “ben neyim?” sorusuna ek olarak “ben kimim?”, “biz kimiz?” gibi sorularına da cevap aramaktadır. Bu soruların cevabı çoğu zaman içinde yaşadığı toplum tarafından kültür ya da eğitim yoluyla verilerek diğer toplumlardan farklı “kolektif” ve “bireysel kimlikleri” inşa edilmektedir.

Kimlikler sadece modern zamanlara ait bir olgu ya da kavram değildir. Kadim metinlerden bugüne pek çok yazılı kaynakta kimlik kavramını ifade eden ibarelere rastlanmaktadır. Tevrat, İncil ve Kuran’da kavimlerden, topluluklardan ve onların kimlik özelliklerinden bahsedilmektedir. Kutsal kitaplarda özellikle modernitenin veremediği ontolojik bir kimlik kazandırma amacı olduğunu söyleyebiliriz. Ait olduğu dinin bir üyesi olarak sahip olduğu kolektif dinî kimliğin gerektirdiği ahlaki sorumluluklar ve evrensel ümmet anlayışı içerisinde geniş bir topluluğa sahip olmak. Bugün bakıldığı zaman modernitenin inşa ettiği kimlik anlayışı epistemolojik olarak insanı doyururken ontolojik bilgi kısmını cevapsız bırakmaktadır.

“Kimliği” kendisine konu edinen ilk modern bilim psikoloji olmuştur. Sonrasında sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi, tarih gibi pek çok sosyal bilim disiplini kimlik konusunu araştırma alanına almıştır. Modern sosyolojik tanımlamaya yakın en eski yaklaşım İbn Haldun’un “asabiyet” kavramlaştırmasını görüyoruz. İbn Haldun, ünlü Mukaddime adlı eserinde “asabiyet” kavramını hem kişilerin hem de toplumların kimlik ve kişilik özellikleri yanında aidiyet unsuru da olmak üzere farklı anlamlarda kullanmıştır. Haldun, özellikle bedevi-hadarî ayrımı ile toplumların kimliklerinin gelişim ve değişimlerinin üzerinde ekonomik ve sosyal etkilere dikkat çekerek yönetim şekillerinin de kimlikler (asabiyet) üzerindeki etkilerinden bahsetmiştir. Toplumların

kimliklerinin zaman içinde ana karakter özelliklerinin bile değişebileceğine dair gerçekçi ve öncü tespitlerde bulunmuştur (Kozak,1984:59).

Geleneksel dönemlerde kimlikleri belirleyen, genellikle içine doğulan toplumun değerleri ve kurumları idi. Kişi mensubu olduğu toplumun özelliklerini edinerek “kimlik” kazanırdı. Devletin kimlik dayatması ya da benimsetmesi çok zayıftı. Çoğu zaman değişen hanedandan halkın haberi bile olmazken, insanlar doğuştan kazandıkları sınıfın kimliği ile yaşardı. Modern zamanlarda ise her şey de görülen hızlı değişim kimliklerde de görülmektedir. Özellikle kolektif kimlikler devletlerin kimlik siyasetleri (policy) ve teknolojinin daha fazla bilgi sunması sayesinde muhteva olarak hızlı değişime uğramaktadır (Jenkins,2008:30). Günümüzde kimlik, keşfedilmesi veya inşa edilmesi gereken bir şey olması sebebiyle hakkında yanılığa da düşülebilecek subjektif bir olgu olmasına rağmen bütün kimliklerde ortak özellik olarak güçlü ve tutarlı bir yapı arayışı olduğunu görüyoruz. Güçlü kimlik anlayışının; aidiyet, bağlılık ve özdeşlik gibi yönleri ile Marksist sınıf epistemolojisini taklit ettiğini söyleyebiliriz (Brubaker and Cooper,2000: 10). Kimlik kavramı son elli yılda değişik bilimler tarafından yoğun bir kullanıma maruz kaldığı gibi postmodernizm ile dünya adeta “kimlikler piyasasına” dönüşmüş durumdadır.

Etnisite ve kimlik konusunda çalışmaları olan sosyolog Rogers Brubaker ve Frederick Cooper’a göre; kimliğin olgusal gerçekliğini vurgulayan yazarlar, sosyal bilimlerin "kimlik" kavramına teslim olduğunu belirterek, kimlik kavramının nesneleştirme tehlikesi taşıdığına ve bu durumun entelektüel ve politik maliyetlerine dikkat çekerek, (Brubaker and Cooper,2000: 1) kimliğin belirsiz ve çok anlamlı olmasının sosyal analiz için sorunlar yarattığını, bu nedenle başka terimlerin kullanılmasının daha yararlı olabileceğini savunmaktadırlar. Özellikle, "kimlik" kavramının hem inşacı hem de özcü yaklaşımlar arasında gidip geldiği, bu durumun analitik çalışmalara zarar verdiğini (Brubaker and Cooper,2000:16-24), farklı boyutlara yönelinebileceğini belirterek artık "kimlik" in ötesine geçmenin zamanı geldiğinin, hayali bir evrenselcilik adına değil, hem sosyal analiz hem de siyasi anlayış için gerekli olan kavramsal açıklık adına bunun gerekliliğini vurgulamaktalar (Brubaker and Cooper,2000:36).

Jenkins, kimliği, insanın “kimin kim olduğunu” bilmesi, başkalarının kim olduğunu bilmesi, başkalarının da kendilerinin kim olduğunu ve bizim de kim olduğumuzu bilmemizle ortaya çıkan bireysel ve kolektif tanımlamalar olduğunu, (Jenkins,2008:5) kimliğin tek taraflı kişinin ya da sosyal grubunun tanımlaması ya da inşası olmadığını karşı gruplar ya da kişilerce yapılan tarafsız olmayan tanımlamalar olduğuna dikkat çeker. Burada özellikle özdeşleşme ve kime nasıl davranılacağına da belirlenmesi açısından kimlikler önem kazanmaktadır. (Jenkins,2008):6) Jenkins’e göre soyut kısa kimlikler kimin kim olduğu noktasında bir ihtiyaca cevap verir (Jenkins,2008:14). Kimlikler aslında insanın bilme ve tanımlama ile varlıkları sınıflandırma ihtiyacının da bireysel ve kolektif tezahürüdür. Bireysel veya kolektif kimlik ihtiyacını, bir kişi veya grubun sadece kendisinin duyduğu ihtiyaç olmaktan öte; sosyal yapı ve örgütlenmelerin, çevresel norm ve değerlerle beraber çağın genel eğilimleri ile ilişkili olarak gelişen bir ihtiyaç olarak görmektedir. Ona göre, kimliklerin bu bağlamsal özelliği, birey ve grupların kimliklerinde bir değişkenliği yansıtırken, öte yandan kimliklerde bir çeşitlenmeye yol açmakta ve kimlikler soğan gibi çok katmanlı

olarak görülmektedir (Bilgin,2007:14).

Kimlikler hep olagelmıştır, ancak kimliklerin sosyal bilimlerde yer alması özellikle 1950’li yıllarda yoğunluk kazanmıştır. (Dalbay ve Avcı,2018:18) Gleason, kavramın yeniliğinden ve tanımındaki karmaşasından bahsederek Latince “idem” kökünden geldiği, benzerliği ve sürekliliği içeren anlamının yanında Cebirde ve Mantıkta teknik bir terim olarak ve Johne Locke’un zamanından bu yana da zihin-beden problemiyle bağlantılı kullanıldığını söylemektedir. Oxford sözlüğü kimliği “bir kişi veya şeyin her zaman veya şartta aynılığı; bir kişinin veya şeyin başka bir şey değil de kendisi olduğu durumu veya gerçeği; bireysellik, kişilik, olarak tanımlamaktadır (Mollaer,2014:23).

Gleason’a göre, bireysel kimlik, psikolojide kişinin aynı kişi olma durumunu yani sürekliliği ifade etmektedir. 1930’larda yayınlanan Sosyal Bilimler Ansiklopedisinde kimlikle ilgili hiçbir madde yer almıyor. Sadece kimlik belirleme başlığı altında parmak izi alma gibi polisiye tespitler yer alırken, ilk defa 1968’de kimlik-psikososyal ve özdeşleşme-siyasal başlıklarını içeren Sosyal Bilimler Ansiklopedisinde önemli bir makale olarak yer almaktadır (Gleason,1983:910-911). Birinci Dünya savaşından sonra sosyal bilimlerin hızla gelişme göstermesi ve özellikle ikinci dünya savaşından sonra modernleşme kuramlarının da geliştirilmeye başlanması ve ABD’deki göç ve ırk ayrımcılığı gibi sebeplerin de etkisi ile kimlik kavramı ABD’de psikolojinin yanında sosyoloji ve siyaset bilimlerinde hızla yer almaya başladı (Gleason,1983:922-923).

Özellikle II. Dünya savaşı sonrasında komünist blokun “sınıf” kavramına karşılık ve göç-göçmen ve ırk ayrımcılığı gibi ciddi sorunlara karşılık ABD’li araştırmacılar “millî karakteri” anlamak için ya da toplumu bir arada tutacak değerleri tespit için kimlik konusunda yoğunlaştılar. ABD halkı üzerine yapılan Margaret Mead's And Keep Your Powder Dry (1942) çalışmasının yanında Ruth Benedict’in Japonları anlatan “Krizantem ve Kılıç” kitabı da o dönemde “millî kimlik” alanında ses getiren çalışmalarındır. (Gleason,1983:924)

Erikson, Childhood and Society (1950) kitabının “*Amerikan Kimliği Üzerine Düşünceler*” başlıklı bölümünde, kimliğin semantik tarihinde bir dönüm noktası olarak "Amerikan kimliği" ifadesinin "Amerikan karakteri" anlamında kullanılan ve karakteristik Amerikan özelliklerinin aynı şekilde karakteristik karşıtlarına da sahip olduğu tespitini yapan ilk çalışma olmakla beraber bu tespitleri “bütün “millî karakterler’ ya da (benim adlandırmayı tercih ettiğim şekliyle) millî kimlikler için geçerlidir (Gleason,1983:926) şeklinde genelleştirerek millî kimlik kavramının yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.

Mucchielli’ye göre kimlik; bir özneyi oluşturan bütün unsurlara ek olarak bir duyguyu ifade eder. Var olma iradesi ile oluşan bu duygu; birlik, bağlantı, aynılık, özerklik gibi değerler ile duyguların toplamından oluşur (Vatandaş,2010:14-15). Kimlik belirli unsurlara dayanarak tanımlanır:

a- Fizikî referanslar: Mal, kıyafet, toprak, ekonomik güç, yaşanan yer, grupların özellikleri ve dağılımı vs.

b- Tarihî referanslar: Köken, akrabalık, devletin kurucusu ve kahramanları, örf adetler, tarihte yaşanmış önemli olaylar, hatıralar, kısaca tarihe mal olmuş her şey.

c- Psiko-kültürel referanslar: İnançlar, efsaneler, kültürel değerler, sanat, ideoloji,

sosyal normlar sosyal alışkanlıklar vs.

d- Psiko-sosyal referanslar: Sosyal statü ve roller, unvanlar, cinsiyet, meslek, yaş vs. (Vatandaş,2010:15).

Bilgin, kimliği, kişi veya grupların kendini tanımladığı ve kendine diğer kişi veya gruplar arasına yerleştirdiği, bir resim veya adres olarak görerek bu tanımlamanın ilk kısmında kişi veya grubun kendini nasıl gördüğü, ikinci kısmında ise diğer kişi veya grupların nasıl gördüğüne işaret ederek “*Kişi veya grubun adresi, kendisini, kimlere yakın veya uzak görmesiyle ilgilidir. Kişi veya grubun kime karşı, kime rakip veya düşman, kimle birlikte veya kime dost olduğunun üzerine yansıdığı bir çekme-itme, sempati-antipati alanındaki konumudur.*” (Bilgin,2007:11).

Kimlik, bireysel, etkileşimsel ve kurumsal üç temel zeminde oluşur. Kimlik, içsel ve dışsal şartların etkisiyle bireysel ve kolektif olarak inşa olunur. Bireysel kimlik kişilikle şekillenen, sosyalleşme ve kişinin kendi kendini belirleme ve tanımlaması ile oluşan bir süreçle ortaya çıkmaktadır. Ancak kimlik asla tek taraflı bir süreçle oluşmamaktadır. Habitus dediğimiz, kişinin yaşadığı sosyal ve kültürel çevredeki insanların bizim hakkımızdaki düşünce ve tanımlamaları etkileşimsel zemini oluşturur. Kişinin içinde yaşadığı toplumla paylaştığı ortak değerler ve benzerlikler sonucu oluşmasını kurumsal zemin sağlar (Aka,2010:19-20).

Sosyal psikologlar kimliğin birey-grup kimliği, bireysel-sosyal kimlik, kişisel-kolektif kimlikler şeklinde karşılıklı türleri üzerinde durmaktadırlar. Özselci (essentialist) anlayışlar, kimliği kendiliğinden var olan bir cevher gibi görme eğilimindeyken, inşacı yaklaşımlar, kimliğin kendiliğinden olan, sabit bir gerçekliğinin olmadığı ve bir inşa ürünü olduğunu kabul etmektedirler. Günümüzde ise sosyal bilimciler genellikle kimliğin kültürel, tarihî, sosyal bir inşa olduğu fikrindedirler (Aka,2010:59).

Jenkins, özdeşleşmenin yani kimlik inşasının nasıl işlediğini anlamak için tarihî, modern ve postmodern bütün anlayışların genel bir çerçeve verdiğini; bu çerçevenin, özdeşleşmenin insan doğasındaki köklerinin yanı sıra, oluşumunu ve olumsuzluğunu da içerecek ve bize, tüm insan tecrübesini daha iyi anlamak için kendi terimleriyle ele alma anlamına gelen sosyolojik analiz imkânı vereceğine inanmaktadır (Jenkins,2008:36). Kimliği sabit, daha statik olarak kabul eden geleneksel yaklaşım; sınıf, ırk, cinsiyet bağlamında tutarlı ve bütüncül bir yapıyı kabul ederken, diğer yaklaşım kimliği değişken ve inşa edilen bir olgu olarak görür. Özellikle siyasî iktidarların millî kimlik üzerindeki bariz etkilerinden dolayı inşa edilebilir özellik daha da ön plana çıkmaktadır. Millî kimlik değişkendir, “*öznenin ‘ötekiler’le güç çatışması sonucu oluşur ve de bu çatışma sürekli devam eder(...)* Kimlikler, söylemler tarafından oluşur, ama oluşan olgu bir son nokta değildir çünkü söylemler arasındaki güç ilişkisi devam etmektedir.” (Dalbay,2018:163).

3.MİLLÎ KİMLİK KAVRAMI

Türk Dil kurumu sözlüğü millî kimliği; “*Bir milletin kendine özgü düşünüş ve yaşayış biçimi, dil, töre ve gelenekleri, toplumsal değer yargıları ve kuralları ile oluşan özellikler bütünü; ulusal kimlik, millî hüviyet.*” olarak tanımlamaktadır.

Smith, millî kimliğin milletle içli dışlılığına dikkat çekerek, milleti oluşturan “*tarihî bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlesel bir kamu kültürünü, ortak bir*

ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunu” ifade eden kolektif bir kimlik olarak tanımlamaktadır. Millî kimlik, diğer kolektif kimlikler olan sınıfsal, dinî, etnik ve başka kimlik türlerini de içine alabileceği gibi, bütün ideolojilerle kolaylıkla ilişki içerisine girebilmektedir. Millî kimlikler çok boyutludur; hiçbir milliyetçi anlayış onu asla tek bir unsura indiremeyeceği gibi kolayca da halka kabul ettirilemez (Smith,1994:32).

Smith, milliyetçiliği inşa eden üç temel kavram olarak; özerklik, birlik ve kimliği sayar. Kimlik (ayninet) “aynılık”tır. Bir grubun mensupları, grubun dışındakilerle sadece farklılıkları bakımından benzerlik gösterirler. Grup üyeleri benzer tutum ve davranış kalıplarına sahiptir. Tutum ve davranış kalıpları bakımından benzer olmayan diğer grup üyeleri ise farklıdır. Bu benzerlik-benzemezlik ikilisi milli kimliği anlamlandıran bir unsurdur. Doğal sürekliliklerle beraber bilinçli bir yönlendirmenin yani inşanın bir ürünü olarak görür milli kimliği (Smith,1994:121-122). Doğal süreklilik etnik kimlik ve topluluğun ilk varoluşundan oluşan antropolojik kültürle ortaya çıkar; bilinçli manipülasyon dediğimiz inşa süreci ise ideoloji, anma törenleri ve semboller, eğitim ve kültür politikaları ile başarılıdır. Smith, kimlik çalışması için gerekli olan doğal sürekliliği ifade eden “topluluk” ve inşayı temsil eden sosyal-psikolojik ikiliği över (Aka,2010:22).

Giddens, milli kimliği tarihsel ve kültürel koşulların şekillendirdiği psikolojik aidiyet olarak tanımlarken, Guibernau bu kimliğin, üyeleri arasında kökense bir ilişki yarattığını ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. Anderson ise milli kimliği, olgusal ve ideal olanı, değişken ve kalıcı unsurları birleştiren bir kavram olarak tanımlar. Millî kimlik, birey, toplum ve devlet arasında ortak bir algı oluşturup ulus devletler dünyasında günlük yaşam biçimini belirlemektedir (Giddens,2000:35 ve Guibernau,2004:134).

Millî kimliklerin ortaya çıkışı milliyetçilikler ve ulus devletlerin yaygınlaşması ile olmuştur. Geçmişte modern anlamda geniş bir coğrafyada kendisini tek bir isimle tanımlayan ve ortak dil, kültür, sosyal yapı ve ortak değerlere sahip türdeş insan toplulukları (millet) yoktu. Aynı soydan hatta aynı dil ve dinden olmalarına rağmen mahalli ve bölgesel topluluklar arasında çok farklılıklar vardı, hatta birbirlerinden de çok haberdar da değillerdi. Aynı soydan gelen topluluklar farklı devletlerin ya da kralların emri altında birbirlerine karşı savaşabiliyorlardı. O dönemlerde siyasi meşruiyet Weberci tanımlama ile genellikle “geleneksel otorite”ye bağlılık şeklindeydi. Avrupa’da bütün insanlar diline ve kültürüne bakılmaksızın soylu ya da ruhban değilse her yerde “köylü” olarak nitelendiriliyordu. Köylülerin de birer soyu, kültürü olduğu ve bunların bir kimlikleri olması gerektiği ulus devletler ve milletleşme süreçleri ile ortaya çıktı. Özellikle Fransız İhtilalinden sonra millî kimlikler yaygınlık kazandılar. Modern anlamda millî kimliklerin tarihte benzeri yoktur. Modern kimliklerin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde şüphesiz burjuvazinin büyük rolü vardır. 15.yy da ortaya çıkan burjuvazinin soylulara karşı siyasî ve ekonomik yer edinme ve toplumda belli statü kazanma çabaları modern millet ve milli kimliklerin ortaya çıkmasındaki en büyük temel unsur olarak görülmektedir (Karpas,1995:24-25).

Milli kimlik kavramının sosyal bilimlere girişi ve yaygınlaşması Erikson’un, *Childhood and Society* (1950) kitabında "Amerikan kimliği" ifadesine yer vermesi ile başlamıştır. Mead’ın Amerikan milletinin milli karakteri üzerine isimli çalışmalarındaki milli karakter ifadesi (Gleason, 1983:926) aslında Milli kimlik kavramının ne olduğu konusunda

ipuçlarını barındırmaktadır. Kişisel karakter gibi milli karakter de başkalarından ayırt edici ve süreklilik gösteren, kendi içinde tutarlı özellikler bütünüdür. Jenkins'ın da ifade ettiği gibi tek taraflı değil, grupların karşılıklı birbirini tanımladıkları içsel ve dışsal etkileşimsel bir tanımlama sürecidir (Jenkins,2008:5-6).

Smith'e göre millî kimliğin olabilmesi için “*tarihî ülke, yasal-siyasî topluluk, topluluk fertlerinin yasal-siyasî eşitliği ve ortak sivil kültür ile ideoloji-bütün bunlar milletin standard (Smith,1994:28) kurucu unsurları olduğu kadar “millî kimlik ve millet, birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasî pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılardır.” (Smith,1994:33-34). Millî kimlik ortak kolektif hatıra, efsane ve geleneklerle bir araya gelmiş topluluk fertlerinin dayanışmasına dayanması, devletin yasal ve bürokratik bağlarından farklı çok boyutlu ve esnek yapısıyla farklı ideoloji ve fikirlerle etkileşime girmesi özellikleri onun en güçlü yanını oluşturmaktadır.*

Bütün kolektif ve bireysel kimlikler gibi millî kimlikler değişebilen, uyum sağlayabilen, esnek ve inşa edilebilen bir yapıdadır. Millî kimlik, belirli bir durumu değil, bir süreci yansıtan, tek başına ve zaman-mekan dışı bir tözsel kimliğe sahip değildir. Zaman içerisinde ve devlet politikalarından etkilenebilmektedir. Her kimlik kendisini benzerlik-farklılık ikileminde inşa ettiğinden, aynı zamanda kendini olmadığı şeyden farklılaştırmayı içerdiğinden kimlik siyaseti her zaman ve zorunlu olarak bir farklılık yaratma siyasetidir. Mesela bir Sırp, yanyana yaşamalarına ve ortak devlete ve tarihe sahip olmalarına rağmen Bosnalı Müslüman ya da Hırvat olmadığı ölçüde Bosnalı Sırp (Wodak,2009:2-3). Millî kimlikler aynı zamanda “öteki” ile farklılaşma sürecine de karşılık gelir.

Millî kimlikler, birer “üst kimlik inşası” iddiası taşıyan yapılardır. Bu yapılarda kişiler hâkim etnisiteye dahil değilse birden fazla kolektif kimliğe sahip olarak “çoklu kimlik” terimini ortaya çıkarmaktadır. Her kimlik, yapısı itibariyle dışlama-dahil etme ikiliğine sahiptir. Üst kimliği kabul etmek dahil olmayı, direnç göstermek ise dışlanmayı getirmektedir. İsviçre örneğinde olduğu gibi çoklu din ve dil farklılıkları melezleştirici ve yumuşatıcı bir unsura dönüşebilirken başka bölgelerde çatışmalara da sebep olabilmektedir (Wodak,2009:16-17).

Millî kimlikler, seçilmiş tarihî ve sosyolojik olgulara dayanan ve devlet tarafından değişik araçlarla halka söz ve pratikler olarak sürekli tekrarlanmak suretiyle benimsetilmeye çalışılan değer, kurum, tanım, sembol ve kurallar olarak bir söylem içermektedir. Her millî kimlik itiraz kabul edilmez gerçeklik iddiasına dayanır. Billig'e göre, modernitenin ürünleri olarak doğmuş bulunan milletler de bir gün değişecektir. Çünkü devletler artık 19. Yüzyıldaki gibi değiller ve millet olma çağı bir gün sona erecektir. Tarih milletleri yarattığı gibi zamanla onları yok edecektir. Yeni topluluk türleri ortaya çıkacaktır. Çünkü tarih hiçbir zaman aynıyla tekerrür etmez (Billig,2002:202).

4. KİMLİK YAKLAŞIMLARI

Kimliğin anlaşılmasında ve millî kimliklerin anlaşılmasında üç temel yaklaşımdan söz edilebilir: Modern, Sosyal İnşacılık: Anti-Özcü yaklaşım ve Postmodern yaklaşım.

4.1. Modern Yaklaşım

Modern yaklaşım kimlik olgusunun modernite ile ortaya çıktığı kabulüne dayanır. Geleneksel toplumlarda bireyler, bugünkü anlamda, kimlik sorunu yaşamazken, toplumların modernleşme ile bireyselleşmesi sonucunda çözülme başlamış ve kimlikler yükselişe geçmiştir. Bu demektir ki, kimlik olgusu, içsel olarak modernliğe ve bireyselleşmeye bağlıdır. Bireysel kimlik duygusu 19. yy. da yavaş yavaş yayılmıştır; ama 20 yy. 'ın ilk yarısında ciddi bir kimlik sorunu ortaya çıkmamıştır. (Bilgin,2007:48-49) Bu durum kişilerin iradî seçimleri dışında kurumsal bir şekilde devlet ve hukuk düzenindeki gelişmelerle ortaya çıkmış bir durumdur. Özellikle nüfus, tapu, işçi ve askerlikle ilgili kayıtlar vs. zamanla kimlik gelişimine sebep olan kurumsal uygulamalardır. Kimlik, modernite sonucunda ortaya çıkan şehirleşme ve sanayileşme ile köyünden ve geleneksel yapısından kopan insanlara bir arada yaşayabilmeleri için ihtiyaçtan dolayı inşa edilen bir kavramdır. Kimlikler modern zamanlarda kurumlar tarafından devamlı olarak üstten verilen ve inşa edilen tanımlamalar olarak gerçekleşmiştir. Foucault, modern zamanların ayırıcı özelliği olarak iktidarın ve etkilerinin “*tüm sosyal gövdeye, gözeneklere kadar sızmasını sağlayacak yeni bir teknoloji*” olarak gördüğü “biyo-iktidar”ın “normali” belirleyerek kimlikleri ve toplumları inşa ettiğine dikkat çeker (Foucault,1993:95).

Bilgin'e göre 1960'lar modernitenin ikinci dönemini oluşturmaktadır. Artık bireyler her şeyde merkez haline gelerek, kendi yaşamlarına bir anlam vermek için her şeyi sorgulamakta, sormaktadır ve kendileri olmaya çalışmaktadırlar. (Bilgin,2007:50) Ortaya çıkan bu “*kimlik devrimi, hayatın anlamını şahsî olarak inşa etme sürecinde öznelğin ön plana geçmesiyle nitelenen bir yeni oluşum olarak tanımlanmaktadır. Fakat özne olmak oldukça zordur. Bunun için geleceğe dönük olarak kimliği inşa edilen bir şey, bir proje gibi görmek gerekir.*” (Bilgin,2007:50-51). Böylece insan bir kurgu ya da sosyal bir inşa halinde görülmektedir. Bireyciliğin ve liberal bakışında desteklediği bu anlayış bireyi biricik, kendine yetebilen ve özerk olarak görmesine yol açmaktadır. Kişinin yetkinliği hem toplumu hem de kendisini inşa edebilir olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla burada ortaya çıkan bireyselliğin inşasıdır ve bu inşada tekillik, özerklik ve içsellik özellikleri öne çıkmaktadır. İnsanı ve bireyi merkeze alan bu anlayış “*bütünüyle benliği korumaya adanmış aklın hakimiyetine girer. Artık bireysellik düşüncesi metafizik bağlardan kopmuş ve sadece bireyin maddi çıkarlarının sentezi haline gelmiştir.*” (Horkheimer,1993:152). Zamanla modernitenin insanın tabiat üzerinde kurmaya çalıştığı iktidar hedefi, insanın kendi üzerinde kurulan bir iktidara dönüşerek, insan, varlık olmaktan daha çok bir düşünceye dönüştü. Bunun sonucunda akıllı bir oyuncak haline getirerek öznenin daha çok nesne haline getirdi. Modernlik, dünyanın kutsallıktan ve bilinemezlikten arındırılarak akılla bilinir hale getirilmesidir. Ancak dünyaya egemenliğine götürecek olan araçsal aklın ilerleyişinin arkasında insan vardır. “*Modernleşmede tıpkı Rönesans ve Reform gibi, Akıl ile Özne'nin, rasyonelleş(tir)me ve özneleş(tir)menin birlikte ortaya çıkması söz konusudur.*” (Bilgin,2007:47).

Modernite ile Batılı toplumlar her şeyi yeniden inşa edici tarihi bir süreç girmişlerdir. Sözleşmeye dayalı hukuk sistemi, vatandaşlığa dayalı ulus devlet sistemi inşa etmişlerdir. Geleneksel bütün bağlarından kopan insanlara üst kimlik olarak da vatandaşlık kimliği verilmiştir. Uzun yıllar işe yaramakla beraber günümüzde pek çok kriz noktaları ortaya çıkmıştır ve küreselleşme, digitalleşme ve postmodern itiraz ve

eleştirilerle modernite yeni bir döneme girmiş bulunmaktadır.

4.2. Sosyal İnşacı Yaklaşım

Modernite ilerledikçe toplumda bütün sorulara cevap veren kilisenin ve din adamlarının yerini bilim adamları almaya başladı. Bu da bilimlerin her geçen gün daha fazla uzmanlaşma ve dallara ayrılmasına sebep oldu. Çünkü “akıl” her şeyi çözen ve her şeyi yeniden kurabilen (Kartezyen akıl) bir güç olarak görülüyordu. Bilim ve felsefe aklın sistemleşmiş araçları idi. Her şeyi açıklamak gerekiyordu. Her şeyin bir bilimi olmalıydı. Doğa bilimlerinin yanında sosyal bilimler ve “ideolojiler” gelişmeye başladı. İnsanın nerden gelip nereye gittiği gibi ontolojik sorularla toplumların hızlı sanayileşme ve şehirleşme ile uğradıkları derin anlam ve düzen krizlerini çözmek için özellikle 19.yüzyılda sosyal bilimler gelişme göstermeye başladı. Ortaya çıkan yeni sosyal, iktisadî, siyasî ve hukukî durumlara çözümler aranmaya başlandı.

Sosyoloji, Psikoloji, Antropoloji gibi bilimlerle; Sosyalizm, Liberalizm, Muhafazakarlık, Milliyetçilik gibi ideolojiler ve Pozitivizm gibi felsefi ve epistemolojik akımlar hızlı bir şekilde her alanda etkili olmaya başladılar. Bu dönemde gelişen pozitivist anlayışa göre insan zihni, tabiatın ve eşyanın gerçek sebeplerini anlamak için yetenekli değildir. Onun bilimleri kurucu etkisi de yoktur. Zihin tabiatın bir aynasıdır. Biz ancak, “*pozitif olayların ve müşahade edebilen fenomenlerin tespitine dayanan tecrübi (pozitif) bilgiyi elde edebiliriz. Bu sebeple doğrudan doğruya deneyle sağlanamayan her bilgi teolojik veya metafiziktir; hayal mahsulüdür.*” (Bolay,1999:329). Comte’un Pozitivizminde duyularla tespit edilebilen bilgi dışındaki bütün bilgiler yoktur. Pozitivizme göre; var olan her şey ölçülebilir, ölçülebilir olan öngörülebilir ve model olabilir düşüncesinden hareket eden modern bilimi temel alarak, bilimsel olanı değerli gören, metafiziği ve dini, ilerlemenin önünde engel olarak gören bir görüştür (Cevizci, 2010:1292).

Pozitivizme göre deney ve gözlem ile kesin, genel-geçer ve doğru bilgiyi elde edebiliriz. Pozitivist bilimsel bilgi için, deneyle test edilebilirlik önemli ve genel-geçer bilgi için gerekli bir unsur olmaktadır. Pozitivistlere göre bilgi, sayılarla ifade edilebilen istatistiksel özelliklere sahip olmalıdır. (Radford,1992: 408-424) Gözlem dışı veya ölçülebilirliği olmayan olgular ise -şimdilik- bilinmez olarak kabul ediliyor. Bu yaklaşıma göre, toplumsal gerçekliği çözümleyen araştırmacı “somut” sorular sormalı, “hayal gücünü” sürekli olarak ‘*gözlemin sınamasına tabi tutmalı.*’ (Vergin,2003:168).

Pozitivist ve onun versiyonu olan “bilimcilik” anlayışına karşı W. Dilthey’ “anlama (verstehen) yöntemi” adını verdiği; Sosyal bilimleri doğa bilimlerinden bağımsızlaştırarak onu kendi özellikleri içerisinde inşa etmeye çalışarak sosyal bilimleri öncelikle insanların özel yaşantılarıyla bağlantılı gördü. Yaşantıyı pozitivistler gibi ölçülebilir somut olgular olarak değil de onlara içten bir bakış açısıyla anlamaya çalıştı. Pozitivizm, sosyoloji ile doğa bilimleri arasında bağlantı kurarak açıklamalara varma anlayışı yerini anlamaya bırakıyordu. “*Dilthey’e göre, doğayı açıklayabiliyorsak da sosyal ve beşeri olguları açıklamamıza gerek yoktur, çünkü onları “anlıyoruz”. Bu yaklaşıma göre, sosyolojinin gerçek konusu “yaşanılan durumlar”dır, asli görevi bunları incelemektir. Oysa ki, bu yaşanılan durumları soyutlamaya gerek yoktur, çünkü sosyal bilimlerin objesi olan bu durumlar, henüz hakkında “pozitif herhangi bir bilgi edinmeksizin bizce de anlaşılabilir.*” (Vergin,2003:172).

Pozitivist anlayışa karşı geliştirilen önemli yaklaşım da “görecelilik” ve ona bağlı şekilde geliştirilen “sosyal inşacılık” yaklaşımlarıdır. Görecelilik (relativizm), üç ana görüşü barındıran bir kavramdır: Birincisi, her inanişın diğerleri kadar geçerli olduğunu savunurken; ikincisi, belirsiz ve çok anlamlı olduğunu belirtir. Üçüncü görüş ise, bir toplumun doğrulama süreçleri olmadan gerçeklik ve akılcılık gibi kavramların anlamlandırılmayacağını öne sürer (Rorty,1991:23). Genel olarak görecelik, bireylerin bilgiyi kendi sosyal kriterleri ve duygularıyla elde ettiğini kabul eder. Göreceliliğe göre söz konusu temel varsayımlar pozitivist anlayışın tersine ne deneyim ne de dünyaya ait düşüncelerimizin tek, değişmez ya da genel-geçer bir kavram çerçevesinin bulunmadığı ve buna gerek olmadığı, kavramsal çerçevelerin kültür, zaman ve topluluklarda derinden farklılaşabilen ve bu anlamda çeşitlilik gösteren bağlantıları olduğunu kabul etmektedir (Fayganoğlu,2019:1224). Göreceliliğe göre bilgi, toplumsal grupların ortak bilinç faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkar ve birey temelli bilgi anlayışı sosyal bilimlerin bütüncül bakış açısını zayıflatır. Toplumsal fenomenler, bireyin toplumsallaşmasıyla oluşur ve bu etkileşimden doğan bilgi, epistemolojik görecelik açısından daha açıklayıcıdır. Bilim, bir önermeyi yalnızca ait olduğu grubun standartlarına göre değerlendirir ve diğer grupların bilgilerini bilemeyebileceğini vurgular. Bu durum, bilginin sosyal olarak inşa edildiği anlayışına yönlendirir (Fayganoğlu,2019:1225). Görecelilik anlayışına dayanan ve hatta göreceliliği daha iyi yansıttığı söylenen sosyal inşacılık pozitivist görüşe eleştirel yaklaşmaktadır.

Disiplinler arası nitelikte etkisini felsefe, sosyoloji ve dilbilim alanlarında gösteren sosyal inşacılığın en temel özelliği kendimizde dahil olmak üzere dünyayı anlamakta kesin doğru kabul edilen yollara karşı oluşudur. Sosyal inşacılık, dünyanın bize nasıl görüldüğü hakkındaki varsayımlarımıza her zaman şüpheyle yaklaşmamız için uyarır. (Burr,2003:2-4-) Sosyal inşacılığın en önemli isimlerinden Berger ve Luckmann’a göre; bilgi, sosyal hayatta herkesin katılımıyla oluşan bir eylemdir. Çok sınırlı bir grup insan teorileştirme ve dünya görüşlerinin inşasıyla ilgilenir. Teorik düşünceye odaklanmak, bilgi sosyolojisi için gereğinden fazla kısıtlayıcıdır ve aynı zamanda tatmin edici değildir. Dolayısıyla teorik bilgiler toplumlar için çok önemli değildir. (Berger and Luckman,1991:25-27) Bilgi, sosyal hayatın bir gerçeklik olarak inşa ettiği sürecin eseridir. Bilgi, toplumlar için tutarlı bir anlam dünyasının yansımasıdır. Sosyolojinin analizlerinde ana konu bu gerçekliktir. Bilgi sosyolojisi inşa edilen hayatın her alanındaki bilgiye odaklanmak olmalıdır. Bilgi toplumdan topluma da değişiklik gösterir. Tibetli bir keşiş için “gerçek” olan, Amerikalı bir işadami için 'gerçek' olmayabilir. Suçlunun sahip olduğu bilgi ile suçbilimcinin bilgisi farklıdır (Berger and Luckman,1991: 15).

Berger’e göre toplumlar nesnel ve öznel şartların etkisiyle inşa olunan diyalektik bir süreçtir. Bu süreçte dışsal olarak teknolojinin oluşturduğu nesnel kültür ile toplumların dil, ahlak, hukuk ve değerler bütünlüğü içerisinde oluşan bir sosyal inşa söz konudur. Bireyler bu sosyal yapının içerisine doğarlar. Bu yapı içerisinde hem duygusal hem de bilişsel bir sosyalizasyonla özdeşlik kurarak kimlik inşa etmeye başlar. Toplum içerisinde kendisine verilen rolleri benimseyerek, ötekiler tarafından tanınma ile kendini-tanıma arasında, yani nesnel olarak atfedilmiş kimlik ile öznel olarak edinilmiş kimlik arasında diyalektik bir ilişkiyi gerektirir (Berger and Luckman,1991:152). Bu diyalektik ilişki kişinin öznel olarak şekillendirdiği kimlikle kendisine toplum tarafından verilen kimlik arasındaki uyum ya da uyumsuzluklara sebep olabilir.

Kolektif kimlik, Marx'ın "sınıf bilinci", Durkheim'ın "kolektif vicdanı", Weber'in Verstehen'i ve Tonnies'in Gemeinschaft'ı gibi klasik sosyolojik kavramlardan sayılır. Kolektif kimlik, grup üyelerinin etrafında birleştiği benzerlikleri veya ortak nitelikleri vurgulayarak bir grubun "bizliğini" ele alır. İlk başlarda fizyolojik, psikolojik, yerel ve yapısal nitelikler "doğal" ya da "temel" özellikler sayılarak, grup üyelerinin bu nitelikleri içselleştirdiğine inanılmıştır. Böylece birleşik, tekil bir sosyal tecrübeye dayanarak kişilerin bir benlik duygusu inşa ettiği tek bir taval kabul edilirdi. Kolektif kimlik bu klasik yaklaşımın dışında, kolektif özellikler ve imgelerin özcülüğü noktasında sorgulanmaktadır. Özcülük karşıtı sorgulamalar, kolektif benliğin daha uygulanabilir bir temeli olarak kimliğin sosyal inşasını öne çıkarmaktadır.

Peter Berger, WI Thomas, Erving Goffman, Howard Becker gibi isimler bir kolektifin üyelerinin benzersiz özelliği olarak temel veya çekirdek özellikleri öne çıkaran herhangi bir yaklaşımı reddederek sosyal inşacı yaklaşımı savunmaktadırlar. Bu anlayışa göre, her kolektif yapı bir sosyal eserdir. İktidarlar ve güç merkezleri tarafından yürütülen kültür politikalarına uygun olarak şekillendirilen, yeniden üretilen ve harekete geçirilen bir varlıktır (Cerulo,1997:386-387). Sosyal inşacılık yaklaşımı günümüzde ırk, millet, cinsiyet, etnisite gibi kimliklerin inşasında yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır.

Sosyal inşacılık, özellikle milli kimlik çalışmalarında sık başvurulan bir yaklaşımdır. Modern ulus devletlerin millet ve milli kimlik inşa çalışmaları ve politikaları sosyal inşacı yaklaşımı doğrular nitelikte görülmektedir. Sosyal inşacılık, kimlik inşasını iç ve dış etkileşimlerle oluşan siyasi bir süreç olarak görür. Siyasi bir inşa süreci olarak oluşan kimlikler ulusal ve uluslararası siyasetteki olumlu veya çatışma içeren iletişim süreçleriyle ortaya çıkmaktadır.

Toplumlar milletleşme süreci içerisinde devlet politikaları ile kültür, tarih, dil, din, dost-düşman (öteki) ve hatta sosyal hayatın nasıl yaşanacağı noktasında bile yönlendirilerek inşa edilen bir kimlik kabulüne maruz kalmaktadırlar. Bu süreçte inşa politikaları dirençle karşılaştığında zor kullanma ya da uzlaşma yoluna gidilebilmektedir. Dolayısıyla genelde kolektif kimlikler değişmez nitelik taşımamaktadır. Barış, savaş, göç, teknolojik değişimler ve sosyo-ekonomik gelişmelerle beraber devletlerin ideolojik iktidar değişiklikleri kolektif kimlikler ve özellikle milli kimlikleri oluşturan unsurların muhtevalarında değişiklikler yaratabilmektedir. Bu inşa süreçleri ve politikaları sadece otokratik ülkelerde değil, bir Amerikan kimliği inşa etmeye çalışan ABD'de de bile uzun yıllardır görülmektedir. ABD "ortak potada erime" "WASP, (White Anglo-Saxon Protestant) politikasını bugün post modernist bir anlayışa "salata kasesi" metaforuna çevirmiştir. Özellikle Avrupa ülkelerinde 19.yüzyılda başlayan ulus devletleşme millî kimlik inşa süreçleri olarak günümüz batılı milletlerini yaratmıştır.

Millî kimlik konusundaki ilk akla gelen çalışmalardan olan Anderson'un "Hayali Cemaatler" isimli kitabında sosyo-bilişsel bir yapı olarak gördüğü millî kimliğin inşasından bahsederken inşacılığın olgunlaşmış yeniliğinden söz eder. Anderson kimliğin oluşumunda anahtar rolü sosyal faktörler olarak gördüğü kapitalizm ve yazılı teknolojiye verir. Gellnerle beraber modernist milliyetçilik anlayışına sahip olan Anderson, milletlerin modernitenin inşası olduğu görüşündedir (Anderson,2009:20). Modernitenin ulus devletlerinin bütünleştirici, homojenleştirici kimlik inşa süreçleri bugün post modernist yaklaşım tarafından eleştirilmektedir. Bütünleşmiş görülen toplumlarda mikro milliyetçilikler, uyanan etnisiteler ve bireysel, cinsel ve politik kimlikler kamusal alanda

temsil hakkı mücadelesine girmektedir.

Günümüz kolektif kimlik çalışmaları, kolektif özellik ve sembollerin özcülüğünü sorgulamaktadır. Anti-özcü sorgulamalar, kimliğin sosyal inşasını kolektif benliğin daha geçerli bir temeli olarak teşvik etmektedir. Diğer çalışmalar ise kolektif kimlikleri sınıflandırmanın doğasında yatan sorunlara yönelik çalışmalarla ve birleşik grup deneyimlerine yönelik postmodern sorgulamalara yönelmektedir (Cerulo,1997:387).

4.3. Postmodern Yaklaşım

Yaklaşık üçyüz yıldır dünyanın düşünce merkezini şekillendiren modernlik kavramını ideal şekliyle Touraine şöyle tanımlamaktadır: *“Bilim, teknoloji veya yönetim tarafından gittikçe daha etkili kılınmış üretim; yasayla düzenlenmiş toplum organizasyonu ile hem çıkar tarafından ve hem de tüm zorlamalardan kurtulma iradesi tarafından güdülenmiş kişisel yaşam arasında gittikçe daha sıkı karşılıklığın olması gerektiği iddiasıdır.”* (Bilgin,1994:86). Touraine’e göre modernlik insan aklının bir zaferidir. Bilimsel kültür, rasyonel toplum ve özgür bireyleri inşa eden, keyfiliğin ve şiddetin yerine hukuk devletini ve piyasayı koyan hep akıldır. İnsanlık aklın yasalarına uydukları zaman, özgürlüğe, refaha ve mutluluğa doğru ilerler. Bu temel modernite iddiasına karşı kimi radikal kimi de ılımlı itirazlar post-modern yaklaşımların ana çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Günümüzde Postmodernlikle ilgili görüşlerin çoğunluğu ABD kaynaklı görünmektedir. Billig’e göre ABD gibi millet olma kavramına önem veren bir Amerikan milliyetçiliğinin Postmodernizmle uzlaşmasına karşılık Avrupa’da ve dünyada birleşik bütünüleyici bir kültürün oluşturulması için farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışılan Ulus devlet kurma sürecine eşlik eden merkezîyetçi anlayış yerini batıda mahallî ve bölgesel ve alt kültürlerle bırakırken çok sayıda farklı kimlikler belirlemektedir. Millî kimlikler üstünlüğünü kaybederken başka kimliklerle rekabet etmesi gerekmektedir. *“Devletin iddiasına meydan okuyan ulus-üstü kimliklerin yanı sıra ulus-altı (subnational) kimlikler de vardır. Devletin modernist, tekdüzelik arayışı içerisinde ortadan kaldırmaya çalıştığı farklılıklar ve bağlılıklar yeniden canlanmaktadırlar. Bu yeni olarak canlanan kimliklerden bazıları 'millet olma' imgesine benzer şekilde inşa edilmişlerdir.”* (Billig,2002:154). 19.yy. öncesi Avrupa ülkelerinin aşırı parçalı ve yerel farklılıkları bilindiğinden eski yapının yeniden canlanması ürkütmektedir. Bunun için özellikle AB içerisinde Avrupalılık kimliğinin inşası çalışmaları manidar görünmektedir.

Postmodernlikle beraber milliyetçiliğin işlevinin değiştiği, artık millet kuran değil milletleri dağıtan bir işleve sahip olduğu görünmektedir. Postmodernliğin en önemli isimlerinden Bauman'a göre, çağdaş postmodern dünyada yaratılan uluslar, modernlik çağında milliyetçilik tarafından yaratılmış olanlardan o kadar farklıdır ki onlar için ulus tabirini kullanmak pek uygun düşmez: *“Ulus-devlet dışarı, kabile içeri”. Bu yeni sözde uluslar"yaşayabilir"("viable") değildirler; çünkü mevcut dünyada ulusal yaşayabilirliğin altı büyük ölçüde oyulmuştur; egemen olmak için çok küçüktürler ve zaten devlet egemenliği de ortadan kalkmaktadır.”* (Billig,2002:161). Ulus devletleri dağıtıcı mikro milliyetçilikler postmodern “kimlik siyaseti”nin sonucu gibi görünmektedir.

Postmodernizm günümüzde kimilerince modernizmin devamı kimilerine göre de kopuşunu ifade etmektedir. Modernite denince akla gelen kural, düzen, ilerleme, tekdüzelik gibi kavramların yerine postmodernizm, tanımsızlık ve belirsizliği ifade

etmesinin yanında çoklu hakikat, çoklu kimlik, çoklu kültür ve gelenek-modern ikiliği gibi pek çok anlam ve kavram boğçasını barındırmaktadır. Postmodernizm nedir? sorusuna verilebilecek tek bir cevap bulunmadığı gibi ne olduğu konusunda da tartışmalar sürmektedir. Üzerinde birleşilen tek husus Batı’da tıkandığına inanılan modernitenin aşılması gerektiği düşüncesini ihtiva eden ve modernite eleştirilerinden oluşan bir akımın adı olduğudur.

Postmodernistler kimlik konusunda sosyal inşacı yaklaşımın özcülük karşıtı yaklaşımını desteklerken, yetersiz bulmaktadırlar. Postmodernler sosyal inşacıların etkileşimci bir kimlik sürecine yoğunlaşarak iktidarın rolü ve gücünün gözden kaçmasına sebep olunduğunu; iktidarın inşa edici rolünün yeterince vurgulanmamasının inşacıları “özcülüğe” yaklaştırdığını iddia etmekte (Cerulo,1997:391). *“Farklılıklarına rağmen, sosyal inşacılar ve postmodernistler tarafından gündeme getirilen konular bilimsel ilgiyi bir kolektifin kendini adlandırma mücadelesine yönelmektedir, kendini tanımlamak ve toplumsal ayrıcalık talep etmek.”* (Cerulo,1997:393). Postmodern anlayış tekçi yapıları kabul etmediği gibi modernitenin ulus devlet yapılarının “millet” ve “tek tip ortak kimlik” tanımlamasını da reddetmektedir. Kimlik siyaseti diyebileceğimiz, modernitenin ve ulus devletlerin ötekileştirdiği azınlıkların, etnik ve marjinal grupların kolektif kimlik inşa etme siyasetleri “kimlikler pazarı” ve “çok kültürcü” bir anlayışı doğurdu. Bugün ikiyüzyılda bütünleşmeye çalışan Avrupa milletleri tekrar ulus devletler çağından önceki etnisiteler, diller ve lehçeler ormanına dönmenin tedirginliğini yaşamaktadırlar. 1880 yılında bile Fransanın ancak beşte biri bugünkü Fransızca’yı konuşabiliyordu. Çoğu bölgelerde kamu görevlileri tercüman kullanıyordu. Almanya 300 bölgeye ayrılmıştı. Dolayısıyla uyuyan etnisitelerin uyanmasına pek sıcak bakılmamaktadır (Robb,2007: 53).

5. SONUÇ

Kimlikler ve kolektif kimlikler insanlık tarihi kadar eski insanın aidiyet ve tanıma-tanımlama ihtiyacının sonucu olarak var olan bir olgudur. Bu olgunun bilimsel alana girmesinin ipuçlarını özellikle İbn Haldun’un “asabiyet” kavramında görebiliyoruz. Bunun dışında eski Yunanlıların “öteki” olarak başka toplumları “barbar” olarak, Arapların Arap olmayanları “mevali” olarak olarak tanımlamaları tarih boyunca insan ve toplumların kimlik tanımlamalarına sahip olduklarını göstermektedir.

Kimlikler ve kolektif kimlikler hep var olmuştur ve olmaya da devam edecektir. 19.yüzyılda ortaya çıkan milletler ve millî kimlikler ise yepyeni bir kolektif kimlik olarak doğmuştur. Modern yaklaşımın doğal ve olması gereken bir süreç olarak gördüğü milletleşme, homojenleşme ve ortak bir millî kimlik etrafında bütünleşme anlayışı “sosyal inşacı” bir yapı arz etmektedir. Ulus devletler okullar, mevzuat, askerlik gibi araçlarla insanlara belli bir kolektif kimlik kazandırmaya çalışmışlardır. İngiltere, Fransa ve Almanya ile başlayan “monist kimlik” politikaları yaklaşık iki yüzyıllık bir zaman dilimi içerisinde bütün dünyada uygulanmıştır. Bugün Bauman’ın “ulus devlet dışarı, kabile içeri” (Billig,2002:161) sözünde ifadesini bulan her etnisitenin kimlik talebinin ve her türlü bireysel kimliğin tanınması gibi “çok kültürcü” bir anlayışa gelinmiş bulunmaktadır. Modernite’de olduğu gibi temel ilke ya da tanımı bulunmayan postmodern anlayışın hem kendisi hem de kimlikler konusundaki çok parçalı anlayışı yeni paradigma olarak tartışılmaktadır. Görünen o ki, bundan sonraki yıllarda bütün millet ve millî kimlik

yapılarında bu konular tartışılmaya devam edecek ve önemini koruyacaktır.

KAYNAKÇA

- Aka, A. (2010) Kimliğe Teorik Yaklaşımlar. C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 34(1).
- Anderson, B. (2009). Hayali Cemaatler, Çev: İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.
- Berger, P. T. and Luckmann T. (1991) The Construction of Social Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge, London: Penguin Books.
- Bilgin, N. (1994). Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, İzmir: Ege Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2007). Kimlik İnşası, Ankara: Aşına Yayınları.
- Billig, M. (2002). Banal Milliyetçilik, İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Bolay, S. H. (1999). Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Brubaker, R. And Cooper, F. F., (2000). "Beyond Identity", Theory and Society, 29(1).
- Burr, V. (2003). Social Constructionism, London: Routledge.
- Cerula, K. A. (1997). "Identity construction: New issues, New directions, Annual Review of Sociology.
- Cevizci, A. (2010). Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları,2010.
- Dalbay, R. S. (2018). "Kimlik" ve Toplumsal Kimlik Kavramı", SDÜ., Sosyal Bil. Enst. Dergisi, 2(31).
- Dalbay, R.S. ve Avcı, N. (2018). "Kimlik İnşasına İlişkin Temel Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'ye yansımaları", Süleyman Demirel Üniv., İİBF Dergisi, 23(1).
- Fayganoğlu, P. (2019). "Pozitivizm, Görecelik ve Sosyal İnşacılığın Sosyal Bilimlere İlişkin Epistemolojik Yaklaşımı: Çözüm Eleştirel Gerçekçilik mi?", International Social Sciences Studies Journal, 5(31).
- Foucault, M. (1993). Cinselliğin Tarihi, İstanbul: Afa Yayınları.
- Giddens, A. (2000), Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi, çev. Ülkü Tatlıcan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gleason, P. (1983). "Identifying Identity: A Semantic History", Oxford University Press on behalf of Organization of American Historians, 69(4).
- Guibernau, M. (2004). "Anthony D. Smith on Nations and National Identity: a CriticalAssessment", Nation and Nationalism, 10(1/2).
- Horkheimer, M. (1993). Akıl Tutulması, Çev: Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayınları.
- Jenkins, R. (2008). Social Identity, London: Roudledge.
- Karpat, K. (1995), "Kimlik Sorununun Türkiye'de tarihi, sosyal ve ideolojik gelişmesi", içinde Haz: Sabahattin Şen, Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kılıç, C. (2004). "Varlık Probleminin Zihinsel Gelişimi", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9(1).
- Kozak, İ. E. (1984). İbn Haldun'a Göre: İnsan-Toplum-İktisat, İstanbul: Pınar Yayınları.

- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, New York: Harper and Row.
- Mollaer, F. (2014), Kimlik Politikalar; Tanınma, Özdelik Ve Farklılık, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Radford, G. P. R. (1992). "Positivism, Foucault, and The Fantasia of the Library: Conceptions of Knowledge and the Modern Library Experience", The library quarterly, 62(4).
- Graham Robb G. (2007). *The Discovery of France*, London: Picador.
- Rorty, R. (1991). Objectivity, relativism, and truth: philosophical papers (Vol.1), Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, A. (1994). Millî kimlik. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vatandaş, C. (2010). Ulusal Kimlik, İstanbul: Açılım Kitap.
- Vergin, N. (2003). Siyasetin Sosyolojisi, İstanbul: Doğan Kitap.
- Wendt, A.E. (2013). "Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası", Uluslararası İlişkiler Dergisi,10(39).
- Wodak, R. (2009). The discursive construction of national identity. Edinburgh University Press.